

PRVI KORACI KINOTEKE HRVATSKE PRI ARHIVU HRVATSKE

Mato Kukuljica

Umjesto uvoda

Film je dugi niz godina od svog nastanka nastojao izboriti mjesto među muzama. Trebalo je mnogo napora, nastojanja, stvaranje velikog broja filmova širom svijeta da bi se filmu priznao status posebne umjetnosti, da bi se progovorilo o filmu i sa stajališta znanosti. Međutim, film je već prvim ostvarenjima, prvim filmovima Louisa Lumiera, koji su prikazani u indijskom salonu pariškog Grand Caf a 28. prosinca 1895. godine, otkrio svoju pravu prirodu: prirodu i povijesnog svjedočenja — dokumenta. Spomenimo neke od tih prvih filmova Louisa Lumiera, izumitelja kinematografa, na primjer »Izlazak iz tvornice«, »Vlak ulazi u stanicu«. Već ti filmovi, pored pokreta koji je fasciniranjem kamere da su u trenutku kad vlak u punoj brzini ulazi u stariju gledatelje naveo ih da do te mjere poistovjete svoje gledanje s niu pod dojmom tih uzbudljivih slika u pokretu bjeali u panici na sve strane, dakle pored te fascinacije pokretom ljudi su bili impresionirani vjernom slikom izvanjskog svijeta. Za današnje gledatelje ti filmovi pored povijesnog imaju i drugu vrijednost, a ta je da oni govore vjerno o nekim prizorima iz 1895. godine. Tu vidimo kakve su bile lokomotive, kakva je bila moda itd. Ti su filmovi svojevrsni dokument o tom vremenu.

Poljak Boleslav Matu ewski, izuzetna ličnost u poljskoj kinematografiji, poznati snimatelj, čovjek koji je utro put teoriji filma u Poljskoj, već je 1898. godine upozorio na potrebu da se filmska vrpca uzima i obrađuje kao arhivska građa. Tom prilikom iznio je stajalište da je filmske arhive potrebno organizirati na istoj osnovi na kojoj rade i ostali arhivi. Da bismo se prisjetili, pripomenimo da je prvi filmski arhiv osnovan 1912. godine u Kopenhagenu, a potom 1926. godine u Moskvi. Prvi filmski arhiv osnovan je u našoj zemlji pojavom Jugoslavenske kinoteke 1949. godine u Beogradu.

Godine 1966. zakon u SR Sloveniji predviđa da Arhiv Slovenije preuzima filmsku građu i od tada započinje i preuzimanje i sređivanje filmske građe u toj republici. Pred nekoliko godina osnovana je i Kinoteka u SR Makedoniji, u Skoplju, a vrše se i pripreme za osnivanje filmskog arhiva u SR Bosni i Hercegovini.

Vratimo se nešto unatrag da bismo upozorili da od rata naovamo među filmskim radnicima u našoj zemlji postoji krivo shvaćanje osnovne funkcije filmskog arhiva. To se odrazilo i u Saveznom zakonu o zaštiti domaćeg filma i organizaciji društvenog samoupravljanja u filmu, iz godine 1962, u kojem je Jugoslavenska kinoteka definirana kao institucija čiji je primarni zadatak da postoji radi korištenja filma i drugog filmskog materijala, a ne radi njegova prikupljanja, obrađivanja i čuvanja, da bi se potom mogao primijeniti u obrazovne, znanstvene i kulturne svrhe. Na tu primarnu funkciju Kinoteke upozorio je i Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije a i Vladimir Pogačić u ime Jugoslavenske kinoteke u Beogradu.

Godine 1964. naše arhivsko zakonodavstvo konačno je utvrdilo da filmska vrpca na tlu Jugoslavije ima tretman arhivske građe. Opći zakon o arhivskoj građi (Službeni list SFRJ, br. 48/1964) utvrđuje da se: »arhivskom građom smatra sav izvorni i reproducirani materijal, pisani, crtani, štampani, fotografirani, filmovani, ...« čl. 1. Tu su definiciju preuzeli i razradili svi republički i pokrajinski zakoni.

Toliko o statusu filmske građe u nas.

Vratimo se situaciji u SR Hrvatskoj. U našoj republici prvi filmovi snimljeni su već 1903. godine. Iako podaci nisu sasvim pouzdani, u više izvora susreće se podatak da je Noworyta 1903. i 1904. godine snimao niz reportaža u Opatiji, Crikvenici. Prva kinematografska predstava, sad se već i pouzdano zna, održana je u Zagrebu u dvorani »Kola« 8. listopada 1896, a ne 1898. kao što se do sada mislilo. Prvi stalni kinematograf dobivaju Zagreb i Pula iste 1906. godine, a godinu dana kasnije pridružili su im se Split, Zadar, Sušak i Rijeka. Zaista vrlo brzo, ako imamo na umu da su se prvi stalni kinematografi pojavili u domovini filma SAD tek 1905. godine. Zakašnjenje od samo godinu dana! Prva kamera pojavila se u Zagrebu 1909. godine, a prvi igrani film snimljen je 1917. godine. (Bio je to »Brcko u Zagrebu«, a autor mu je bio Arnošt Grund. Iste se godine pojavio i film »Matija Gubec«, »historijska drama u 5 činova«, prema scenariju Marije Jurić Zagorke, a režirao ga je Aco Binički). Pouzdano se zna da su 1922. godine u Zagrebu rađeni i animirani filmovi itd.

Ovaj brzi pogled u povijest stvaranja kinematografske djelatnosti na području današnje SR Hrvatske međutim nigdje ne govori o potrebi čuvanja filmske građe i možda je upravo nepostojanje svijesti da je film kulturno dobro, dio kulturne baštine, povijesni dokument, dovelo do toga da o većini filmova koje spominjemo znamo uglavnom iz recenzija ili članaka u tisku i sl. Vrlo se malo filmova sačuvalo iz toga razdoblja. O potrebi stvaranja filmskog arhiva počinje se potihom govoriti tek poslije rata, a tek 1976. godine Zakonom o kinematografiji stvaraju se potrebni preduvjeti za početne akcije na osnivanju Kinoteke Hrvatske pri Arhivu Hrvatske. Dana 1. lipnja 1979. godine izabran je voditelj Kinoteke, i tako započinju prvi koraci ove toliko očekivane institucije u našoj Republici.

U samom Zakonu o kinematografiji za SR Hrvatsku, u čl. 45, govori se o temeljnoj funkciji Kinoteke, pa se doslovce kaže:

»Filmovi i drugi filmski materijal od povijesnog, umjetničkog, kulturnog i znanstvenog značenja za razvitak kinematografije či-

ne nacionalni filmski fond zaštićen zakonom i čuvaju se u Kinoteci koja se osniva u sastavu Arhiva Hrvatske radi korištenja u znanstvene i kulturne svrhe.

Zakon predviđa da imatelji filmova od povijesnog, umjetničkog, kulturnog i znanstvenog značenja, ili od značenja za razvoj kinematografije, moraju poduzimati mjere za njihovu zaštitu, a Kinoteci dostaviti podatke o njima, te dopustiti presnimavanje uz nadoknadu.

Što se tiče proizvođača domaćih filmova, oni su dužni Kinoteci u prvoj godini prikazivanja predati po jednu nekorištenu kopiju svakog proizvedenog filma s potrebnom dokumentacijom.

Distributeri filmova, tj. organizacije udruženog rada za promet filmova na području SR Hrvatske, dužne su Kinoteci predati najbolju kopiju svakog uvezenog filma, odmah po isteku licencije filma.

Već iz tih odredbi Zakona o kinematografiji vide se i izvori za stvaranje fonda filmova Kinoteke Hrvatske.

Predlagач Zakona, Sekretarijat za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SR Hrvatske, kao što se vidi iz čl. 45 spomenutog zakona, predložio je da se Kinoteka uklopi unutar Arhiva SR Hrvatske. Na taj se način htjelo odmah u početku rada Kinoteke stvoriti niz pogodnosti koje bi u početku trebale olakšati rad Kinoteke. Prije svega, poznato je da je predviđeno da se Arhiv Hrvatske i Kinoteka SR Hrvatske u budućnosti grade kao jedan od četiri kapitalna objekta kulture.

Kao što vidimo, filmska djelatnost u našoj republici nema sustavnu tradiciju čuvanja i arhiviranja građe, iako pojedine proizvodne i distributerske filmske kuće imaju vlastite arhive filmova čiji su vlasnici (Jadran-film, Zagreb-film, Croatia-film, Kinematografi, Filmoteka 16, Adria-film i dr.). Smatralo se da bi uklapanje Kinoteke unutar takve institucije velike tradicije i znanstvenog izgrađenog pristupa u arhiviranju građe već na samom početku usmjerilo i Kinoteku da prihvati metode i standarde koji su uobičajeni u čuvanju arhivske građe i primijene ih na čuvanje filmske građe.

Utemeljenje kinotečne i arhivske djelatnosti

U sagledavanju uloge koju bi Kinoteka Hrvatske trebala ostvarivati u sklopu postojećih radnih organizacija i institucija iz kinematografske djelatnosti u našoj republici, nameće se zamisao rada Kinoteke u nekoliko prijelaznih faza razvitka. Iznošenjem tih pojedinih faza nastojat ću i što cjelovitije ocrtati i cjelovitu koncepciju Kinoteke Hrvatske, kako se ona u ovom trenutku nazire.

Treba, naime, imati na umu da svaka sredina ima svoje posebnosti, posebne zahtjeve, posebne uvjete. U SR Hrvatskoj postoji zapravo samo »Filmoteka 16« koja sustavno, uz širenje filmske kulture, uz stvaranje fonda filmova na vrpci od 16 mm, opet u funkciji i obrazovanja i širenja filmske kulture, vodi brigu i oko uvođenja filmske umjetnosti u školski sustav, pokreće i filmsku biblioteku. Kino-savez SR Hrvatske postiže vrijedne rezultate u širenju kino-amaterizma. Ostalo je, međutim, veliko područje nepokriveno zbog nepostojanja Instituta za film. Radi što racionalnije nadoknade upravo tih »praznih« područja kinema-

tografske djelatnosti u SR Hrvatskoj, postavljaju se pred Kinoteku Hrvatske i specifični zadaci o kojima će biti još riječi.

Problem prostora i opreme

U ovom trenutku potrebno je postojeći prostor u Arhivu Hrvatske adaptirati za potrebe čuvanja filmske vrpce. Osim građevinskih zahvata treba riješiti problem vlažnosti i stalne temperature zraka. Nužno je nabaviti osnovnu opremu koja će omogućiti pregled, popravak filmskog materijala, čišćenje i kvalitetno filmsko skladištenje. U tu svrhu rezervirana su sredstva Samoupravne interesne zajednice kinematografije SR Hrvatske; odobrena su devizna sredstva, ali zbog stabilizacijskih mjera zaustavljen je uvoz opreme što će uvelike poremetiti planove na preuzimanju i sređivanju građe. Uz suradnju Radio-televizije Zagreb taj će se problem djelomično riješiti tako što će se posudbom montažnog stola 35/16 mm i premotača filmova omogućiti preuzimanje i sređivanje manjeg dijela građe koja se nalazi u neadekvatnim prostorijama i u vrlo lošem stanju.

Ova situacija odložit će i mogućnost preuzimanja fonda filmova koji je Arhiv Hrvatske deponirao u Jugoslavenskoj kinoteci u Beogradu, a o kojem postoji uredna evidencija i međusobni sporazum.

Bit će potrebno, i to na nivou svih republika i pokrajina, razriješiti i sporazumjeti se oko drugih materijala koji pripadaju i SR Hrvatskoj. Budući da do sada u našoj republici nije bilo institucije koja bi preuzela taj posao, nisu ni pokrenuti određeni razgovori. Na sastanku predstavnika republičkih sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu, održanom od 27. do 29. rujna 1973. godine u Šibeniku, spominju se filmovi SUP-a i Saveznog sekretarijata za vanjske poslove, koji se nalaze deponirani u Jugoslavenskoj kinoteci. Nakon tog sastanka uslijedilo je i potpisivanje ugovora od pojedinih republika i pokrajina s Jugoslavenskom kinotekom u Beogradu. Tako je još uvijek na snazi ugovor između Arhiva Hrvatske i Jugoslavenske kinoteke u Beogradu, koji je potpisan 25. studenog 1974. godine. Spomenuti fondovi filmova još nisu razmatrani, kao i neki drugi kinematografski materijali koji pripadaju nacionalnom fondu Socijalističke Republike Hrvatske, a nisu obuhvaćeni ugovorom potpisanim 1974. godine.

Ostavljena je mogućnost za kasnije definitivne dogovore oko tih materijala, pa će trebati prilikom dogovora u vezi s preuzimanjem deponiranog fonda filmova pokrenuti i pitanje tih materijala, koji su za sada pohranjeni u Jugoslavenskoj kinoteci.

Najveće napore, znanje i stručnost bit će potrebno usmjeriti k utvrđivanju iz svih mogućih izvora u zemlji i inozemstvu što je uopće od početka te djelatnosti do danas snimljeno na filmsku vrpcu. Nakon toga potrebno je pristupiti pronalaženju, evidentiranju i registriranju filmskih zbirki, filmskih materijala, popratnog materijala uz filmove u pojedinim radnim organizacijama, ustanovama i u privatnih lica. Pored filmske vrpce svaki plakat, letak, knjiga, brošura, prepiska, fotografija i niz drugih materijala može imati neprocjenjivu vrijednost u stvaranju cjelovite slike filmskog fonda u našoj republici.

Taj veliki istraživački posao dovest će do stvaranja kataloga vlastite filmske građe kao i drugih zbirki. Budući da proizvođači i distributeri filma imaju vlastite arhive filmova, bit će potrebno na temelju Zakona o kinematografiji točno utvrditi koje su filmove pojedini proizvođači i distributeri dužni predati zbog isteka licencija na čuvanje Kinoteci. Istodobno treba utvrditi i popis filmova koji će ostati u pohrani i na korištenju u producenata i distributera do vremena isteka licencija.

Na primjeru igranog filma u poslijeratnom razdoblju možemo pokazati u kojem se zabrinjavajućem stanju nalazi filmski fond u SR Hrvatskoj. Od rata naovamo u SR Hrvatskoj snimljeno je oko 120 dugometražnih igranih filmova, od toga se 90% filmova odnosi na proizvodnu kuću Jadran-filma iz Zagreba. Među filmovima koje je snimio Jadran-film nalazi se 39 dugometražnih igranih filmova kojima je potrebno ili regenerirati ili izraditi novi izvorni materijal. Situacija nije ništa povoljnija ni u kratkometražnom filmu.

Proizvođači filma, od samog početka, prisiljeni su ponašati se kao sastavni dio privrede, a ne kao dio kulture. To ih je često prisiljavalo, posebice kod filmova koji nisu imali komercijalni uspjeh kod publike, da rade određeni broj kopija filma izravno iz izvornog materijala, iz negativa. S druge strane, nepostojanje svijesti da je film trajno kulturno dobro i dio cjelokupne kulturne baštine dovelo nas je do toga da se preko 30% poslijeratnog fonda filmova u ovom trenutku nalazi u tehnički neispravnom stanju.

Još poraznija je situacija s pratećim materijalima: scenarijima, knjigama snimanja, fotografijama, plakatima. Situacija je gotovo tragična kad su u pitanju predlošci za mnoge animirane filmove poznate »Zagrebačke škole crtanog filma«, koja je u svijetu visoko afirmirala jugoslavenski film.

Zbog svega iznesenog trebat će uložiti mnogo ustrajnog rada kao i znatna financijska sredstva da se regeneriraju izvorni materijali mnogih domaćih igranih i kratkometražnih filmova, pronađu izvorni materijali velikog broja filmova kojih jednostavno nema. U tu svrhu trebat će stupiti u izravne kontakte i s kinotekama u inozemstvu da bi se spasila pojedina vrijedna ostvarenja hrvatske kinematografije.

Da bi se omogućio temeljiti istraživački rad, bit će potrebno dobiti uvid i u fondove drugih kinoteka u našoj zemlji, kao i važnijih kinoteka u inozemstvu. Bez tijesne suradnje sa svim filmskim proizvođačima distributerima, prikazivačima i drugim organizacijama s područja filma u SR Hrvatskoj, nemoguće je realizirati ovaj odgovoran posao.

Što čuvati?

O tome što je to što treba pohraniti u filmskom arhivu postoje različita i vrlo oprečna stajališta. Pod pojmom film treba uzeti u obzir medijski pristup. Filmski arhiv morao bi čuvati sve ono što je zabilježeno na filmskoj vrpici. Tu ne smije biti diskriminacije prema formatima vrpaca od 16 mm i od 8 mm. Na primjer, film na vrpici od 8 mm, koji je snimio slučajno amater o ubojstvu Johna Kennedyja, ima vrijednost prvorazrednog povijesnog dokumenta. Isto tako treba srušiti izmišljenu i umjetno stvorenu opreku profesionalni : amaterski film.

Vrijedna ostvarenja amaterskog filma, dječjeg filmskog stvaralaštva i sl. često nadilaze prosječne vrijednosti profesionalne kinematografije. I ta djela su dio određenog i povijesnog i kulturnog trenutka i imaju biljeg trajne vrijednosti kulturnog nasljeđa. Ne uključiti takve filmove u fondus filmskog arhiva, značilo bi okrnjiti sliku bogatstva filmskog djelovanja u nas. Jedan slučajni obiteljski film, prisjetimo se naprimjer filma o našoj slavnoj književnici Ivani Brlić-Mažuranić, što ga je snimio njezin sin dr. Ivan Brlić, ima neprocjenjivu i povijesnu i kulturnu vrijednost. U njemu vidimo književnicu u okviru obitelji tijekom proslave njenog rođendana, vidimo autentične prizore iz okolice Slavanskog Broda, Crikvenice, vidimo je u svakodnevnim poslovima, otkrivamo njezinu ličnost kroz pokret.

Arhiv mora biti otvoren prema svim vrstama stvaralaštva, prema svim formatima te na temelju izgrađenih kriterija i vrednovanja kako s povijesnog, kulturnog, estetskog i društvenog stajališta i unašati određene filmske materijale u svoj fondus.

Stručni kolegij

Da bi Kinoteka Hrvatske mogla djelotvorno pristupiti realizaciji svih ovih odgovornih zadataka koji se pred njom nalaze, između ostalog, bit će potrebno pokrenuti stručni kolegij koji bi sačinjavali naši poznati filmski radnici, filmski kritičari i publicisti, te kulturni i javni radnici koji se bave problematikom filma. Takvo stručno tijelo usmjeravalo bi rad Kinoteke tako što bi svojim prijedlozima, razmatranjima pojedinih problema, savjetima pomoglo i njihovom bržem rješavanju. Stručni kolegij predlagao bi i godišnji i dugoročniji plan obnove fonda Kinoteke, otkupa filmova, razmjene vrijednih filmskih materijala ili pak umjetničkih ostvarivanja.

Formiranje takvog stručnog tijela omogućilo bi i okupljanje stručnih ljudi u našoj republici koji bi svojim znanjem, zalaganjem potpomogli brzo prebrođivanje početnih poteškoća te istodobno inicirali i niz novih vrijednih akcija u SR Hrvatskoj.

Arhiv pisanih dokumenata

Uz arhiv filmske građe, Kinoteka Hrvatske od samog bi početka trebalo da započne stvarati i arhiv pisanih dokumenata koji bi govorili o razvitku kinematografije u našoj zemlji, te posebno u našoj Republici. Bilo bi dobro pristupiti prikupljanju slične građe i iz drugih zemalja. Tu prije svega mislim na zakone u filmu, statističke godišnjake, sporazume između filma i televizije i drugu dokumentaciju koja bi omogućila i istraživanja i praćenje filmske djelatnosti, njezine mijene i razvitak.

Potrebno je prikupiti i sve prateće materijale uz film kao što su: scenarij, knjiga snimanja, plakati, skice likova iz animiranih filmova, layout u animiranom filmu, fotografije i sl.

Stručna filmska biblioteka

Budući da u SR Hrvatskoj ne postoji posebno formirana stručna filmska biblioteka, potrebno je da Kinoteka Hrvatske prikupi sve ono

što je tiskano s područja filma u nas. Pored naslova knjiga treba prikupiti i mnoge vrijedne publikacije kao što su bilteni pojedinih kuća, pojedinih manifestacija, kataloge filmova, svu periodiku. Valja prikupiti i poznata svjetska izdanja: enciklopedije, monografije, almanahe, povijesti filma, filmografije te druge radove s razolikih područja filma: tehnologije, organizacije, proizvodnje, distribucije, prikazivanja itd.

Izrada normativa

Da bi se postigla što veća kvaliteta skladištenja i čuvanja filmske vrpce i rada na regeneraciji filmskih materijala, potrebno je izraditi posebne normative koji će omogućiti djelotvornu kontrolu i zaštitu filmske građe.

U tu svrhu bit će nužno tješnje povezivanje filmskih arhiva i kinoteke u našoj zemlji, čvršće povezivanje s radnim organizacijama s područja filma radi koordinacije, razmjene iskustava i pronalaženja zajedničkih stajališta i prijedloga.

Izdavačka djelatnost i istraživački radovi

U drugoj fazi razvitka Kinoteke, vjerojatno krajem 1980. godine i u 1981. godini, nakon što bi se preuzeli filmovi od proizvođača i distributera filma, dio fundusa iz depoa Jugoslavenske kinoteke u Beogradu, treba pristupiti *osmišljavanju niza istraživačkih radova*. Budući da u Hrvatskoj nema Instituta za film koji bi inicirao neke istraživačke projekte na području kinematografije, bez pretjerivanja može se tvrditi da ne postoje ni osnovni pokazatelji ni podaci. SIZ kinematografije SR Hrvatske uzaludno pokušava doći do pokazatelja koji su svakodnevni nezostavni dio života organizacija udruženog rada iz područja kinematografije. Danas još nema istraživanja koja bi pokazala utjecaj filma na našu publiku, ukus publike, analizu filmske publike, analizu repertoara itd.

U suradnji s Republičkim zavodom za kulturu, »Filmotekom 16« i Akademijom za kazališnu i filmsku umjetnost u Zagrebu moglo bi se prići izradbi dugoročnije projekcije istraživanja u Hrvatskoj.

Bit će potrebno osmisliti i način prezentiranja i informiranja o prikupljenoj građi, njezinoj vrijednosti, izvršiti revalorizaciju pojedinih djela, razdoblja i sl.

Da bi se uspostavio što djelotvorniji način informiranja, Kinoteka Hrvatske trebala bi tiskati i svoje *posebno glasilo* u kojem bi se, pored informacija o radu Kinoteke, objavljivali i znanstveni radovi, stručni radovi s posebnim povijesnim pristupom materiji, informacije o građi, pojedinim filmovima, autorima, događajima i sl.

Glasilo Kinoteke trebalo bi donositi i informacije iz filmskih arhiva i kinoteka u drugim republikama i pokrajinama kao i zanimljiva iskustva iz svjetske periodike.

Istodobno s radom na svom temeljnom usmjerenju prikupljanja, čuvanja i obrađivanja filmske građe, Kinoteka Hrvatske trebala bi razviti i niz drugih djelatnosti koje bi omogućile njezino čvršće uklopanje

u sustav postojećih institucija koje se bave problemom obrazovanja kadrova i širenjem filmske kulture.

Tješnjom suradnjom s »Filmotekom 16« iz Zagreba u toj fazi razvoja Kinoteka bi trebala pomoći *kompletiranje filmske biblioteke*, koju je započela izdavati »Filmoteka 16«. Kinoteka bi preuzela na sebe stvaranje dijela biblioteke koji bi u sebi sadržavao: izradu monografija, almanahe, preglede, knjige o pojedinim povijesnim razdobljima, kinematografijama pojedinih zemalja i sl. Posebni naglasak treba dati na onaj dio biblioteke koji će biti usmjeren prema istraživanjima i raznolikim pristupima domaćem filmu, koji je još uvijek nedovoljno obrađen, osvjetljen i nazočan u izdavačkim programima pojedinih izdavačkih kuća.

Svim tim akcijama koje bi se pokrenule u drugoj fazi razvoja Kinoteke Hrvatske dali bi se i prvi impulsi za stvaranje informativno-dokumentarne djelatnosti Kinoteke.

Animacijska djelatnost Kinoteke Hrvatske

Da bi pored svog temeljnog usmjeravanja, brige oko prikupljanja, čuvanja i obrade filmske građe, Kinoteka Hrvatske zadovoljila i društvenu potrebu, pokrila praznine koje postoje u načinu prezentacije filmskih djela, posebice domaćeg filma, u srednjeročnom razdoblju Kinoteka bi morala pristupiti rješavanju problema prezentacije svoga fonda. Nakon sređivanja i obrade građe potrebno je rješavati problem animacijske djelatnosti na području Hrvatske.

U Zagrebu ostaje otvoren problem osiguravanja adekvatne kino-dvorane od cca 200 mjesta, u kojoj bi se kroz razne oblike, predavanja, tribine, seminare i sl. prezentirala građa, vrijedna filmska ostvarenja te na taj način omogućilo studentima Akademije za kazališnu i filmsku umjetnost, Filozofskog fakulteta, učenicima srednjih i osnovnih škola, kao i širem građanstvu da se upoznaju s vrijednim djelima domaće i svjetske kinematografije.

Poznata je situacija u vezi s prikazivanjem domaćeg filma. I pored upornih nastojanja više od 30 godina domaći kratkometražni film i nadalje se ne prikazuje u kinematografima, iako je jugoslavenska kinematografija stekla ugled upravo preko animiranih i dokumentarnih filmova.

Nove generacije gledatelja nedovoljno poznaju vrijedna ostvarenja hrvatske i jugoslavenske kinematografije. Čak i u nastavničkim školama i fakultetima pristup i teoriji i povijesti filma temelji se uglavnom na djelima američke, talijanske, francuske, njemačke i kinematografije nekih drugih zemalja. Vrlo je rijedak kolegij koji govori o domaćem filmskom stvaralaštvu.

U poplavi šunda, uvoza golemog broja filmova, u ovom trenutku ta brojka prelazi 250 dugometražnih igranih filmova godišnje, bez pravih i jasnih kriterija vrednovanja, u situaciji kad stručna filmska kritika nema nikakva utjecaja, a dnevni tisak je prihvatio uglavnom komercijalni aspekt prezentiranja filmskih djela, nužno je da Kinoteka, kao institucija koja mora temeljiti svoj rad na znanstvenim fundiranim, estetski i društveno izgrađenim kriterijima, izvrši i bitan utjecaj na

području prezentiranja filmskih djela, zacrta drugi nivo i sasvim drugačiji pristup.

Između ostalog riječ je o *kulturi gledanja filma* u nas. Bez pretjerivanja mogu utvrditi da u SR Hrvatskoj ne postoji niti jedan kinematograf koji po svojim standardima, uvjetima gledanja, odgovara u svijetu prihvaćenim standardima. Uvjeren sam da čak ne bi odgovarali ni standardima koje smo bili donijeli negdje krajem 40-ih godina, a nismo ih do danas ni promijenili a ni primijenili.

U kojem kinematografu postoji garderoba, udobne stolice, klimatski uređaji, dobar izbor glazbe, cjelovit osmišljen program od predigre, muzičkog interludija, reklamnog filma, da i ne govorimo o estetskom izgledu, čistoći, programu itd.? U kojem kinematografu postoji briga oko reklamiranja filma na estetski osmišljen način, gdje će vas dočekati popratni materijali s informacijama o programu što ćete ga gledati, podaci o redatelju, glumcima o samom filmu, mišljenja kritičara i sl.? Ići na filmsku predstavu trebao bi biti istovjetan doživljaj kao i ći na koncert, operu. Potrebno je vratiti dignitet filmskoj predstavi.

Nakon višegodišnjeg nemara svakako teško će biti stvoriti takav odnos, ali krajnje je vrijeme da se o tom problemu javno govori, da se poduzimaju konkretni koraci. Pored profilerskog shvaćanja ovog posla, treba pripomenuti da je i kvalifikacijska struktura ljudi koji rade u prikazivačkoj djelatnosti na nedopustivo niskoj razini. Stotine mladih ljudi završava filmske akademije i ne može naći adekvatno zaposlenje: zar ne bi bilo krajnje vrijeme da se takvi kvalitetni kadrovi zaposle u ovoj djelatnosti? Višegodišnje nastojanje »Filmoteke 16« da se u okviru Ljetne filmske škole organizira poseban seminar na kojem bi potrebna znanja iz filma, sociologije filma, filmske tehnologije i organizacije dobili voditelji kinematografa, završilo je tako što nikada nije dobiven čak ni odgovor od Udruženja prikazivača u našoj republici.

Očigledno se treba usmjeriti u drugom pravcu. Kinoteka Hrvatske morat će uspostaviti tijesnu vezu i suradnju s centrima za kulturu, kino-klubovima. Usmjeravanje prema centrima za kulturu i kino-klubovima jedini je važan način akcije širenja filmske kulture. Treba stvarati alternativnu prikazivačku mrežu.

U tu svrhu potrebno je i pri otkupu filmova voditi posebnu brigu te otkupiti i niz dobro nam poznatih uspješnih edukativnih filmova koji govore o povijesnom razvoju pojedinih kinematografija, o pojedinim umjetničkim epohama, školama, pravicima, istaknutim autorima, djelima, žanrovima i sl.

Takvi filmovi bit će dragocjeni u obrazovnoj funkciji koju Kinoteka mora od svog početka zacrtati u svojem radu.

Filmska dokumentacija za potrebe SR Hrvatske

Prije dvadesetak godina Republički fond za sufinanciranje kulturnih djelatnosti inicirao je stvaranje filmske dokumentacije u SR Hrvatskoj. Nije bilo razrađenog dugoročnijeg programa snimanja, ali po dokumentarnim storijskim, koje su sačuvane i predane »Filmoteci 16« na čuvanje, može se vidjeti da se iniciranjem stvaranja filmske dokumen-

tacije htjelo trajno zabilježiti na filmsku vrpca: pojedine spomenike kulture, značajne kulturne i javne radnike u našoj republici. Takvoj inicijativi možemo zahvaliti što, na primjer, postoji filmska vrpca od 50 sekundi trajanja na kojoj je naš poznati dokumentarist prof. Rudolf Sremec uspio kamerom, na žalost bez zvuka, snimiti pjesnika Tina Ujevića pred Zdencem života te u Kazališnoj kavani. Već ovaj mali filmski dokument ima neprocjenjivu vrijednost, jer pored donošenja ličnosti pjesnika u pokretu, s gestama i svim onim što čini ovu osebnju ličnost, zabilježen je i ambijent Trga m. Tita, posebice Kazališna kavana, stječište kulturnih i javnih radnika, koja je danas u potpuno izmijenjenom stanju.

U toj prvoj fazi na filmskoj vrpici zabilježene su značajne kulturne i javne ličnosti u našoj Republici: dr. V. Bakarić, prof. Lj. Karaman, A. Cilić, V. Radauš, B. Maslarić, Mila Dimitrijević, Jakov Gotovac, Z. Rogoz, Kata Pejnović, V. Car Emin, Maja Strozzi i dr.

Naslijedivši ovu dokumentaciju, »Filmoteka 16« nastavila je tu vrijednu djelatnost te je za vrlo malo sredstava, cca 18 milijuna starih dinara godišnje, na vrpca od 16 mm bilježila značajne događaje koji su se zbili u gradu Zagrebu, rekonstrukcije, mijenjanje lica grada Zagreba, te mnoge kulturne i javne radnike.

Tako su na filmskoj vrpici u razdoblju od 1968. godine do danas zabilježeni: Tošo Dabac, Mirko Rački, Oskar Herman, Vasilije Jordan, Branko Ružić, Miljenko Stančić, Marino Tartaglia, Gustav Krklec, Grga Novak, Marijan Detoni, Ivan Sabolić, Vjekoslav Rukljač, Grga Antunac, Dragutin Tadijanović, Vjekoslav Majer, Jure Kaštelan, Ljubo Babić, Vojin Bakić i dr. Zbog nedovoljnih sredstava vrlo mali broj ovih filmskih dokumenata ima originalne tonske zapise.

Pored tih skica za portrete, praćen je i svakodnevni život u Zagrebu, bilježeni su prizori na ulicama, tržnici, razni događaji, proslave, obljetnice, manifestacije.

Međutim, sve je to bio posao pun entuzijazma, ali bez potrebnog dugoročnijeg programiranja, bez određene jasne koncepcije. Razlog tome treba tražiti u neshvaćanju vrijednosti koju ima takva filmska dokumentacija. Tko se, na primjer, od novih generacija sjeća kako su izgledale kasarne u Savskoj cesti na mjestu gdje je izrastao novi hotel Intercontinental? Tko se sjeća kako su izgledale Rudolfove kasarne, a riječ je tek o nekoliko godina koje su prošle. »Filmoteka 16« je to na sreću zabilježila filmskom kamerom.

Budući da »Filmoteka 16« i nadalje stvara tu vrstu dokumentacije, još uvijek u vrlo skromnim tehničkim mogućnostima i u skromnom opsegu, pa se uglavnom koncentrirala na grad Zagreb, nužno je za potrebe čitave republike osmisliti dugoročni program snimanja filmske i foto-dokumentacije.

Valja zacrtati temeljne okvire takva programa, njegove ciljeve i namjenu.

Kinoteka Hrvatske, budući da će se oko nje okupiti stručni ljudi iz kinematografije, te kulturni i javni radnici, morala bi preuzeti i brigu oko programskog osmišljavanja koje će stvoriti uvjete za dugoročno i sustavno filmsko bilježenje pojedinih akcija, događaja, manifestacija, ličnosti iz kulturnog i javnog, te društvenog života u našoj republici.

Posebni redakcijski kolegij, a tu bi ulogu mogao preuzeti i stručni kolegij Kinoteke Hrvatske, morat će odrediti neka tematska područja, kao što su:

- bilježenje značajnih partijskih i drugih jubileja, obljetnice i proslave,
- stvaranje biografskih storija o kulturnim i javnim radnicima,
- spomenici kulture,
- kulturne manifestacije,
- veće rekonstrukcije i sl.

Uz suradnju na programiranju to redakcijsko tijelo bilo bi dužno i pregledati, te verificirati i odrediti namjenu pojedinog realiziranog filmskog materijala.

Svjedoci smo da već niz godina ne postoje najpotrebniji dokumentarni filmovi koji bi potpomogli informativno-propagandnu djelatnost u zemlji i inozemstvu. Razlog tome treba tražiti u jednostranom repertoarnom usmjerenju proizvođača filma, kao i o nedefiniranom odnosu prema stvaranju filmske dokumentacije.

Poznata je činjenica da godinama nemamo toliko potrebnog filma o gradu Zagrebu koji bi u sebi sadržavao kulturno-povijesne, gospodarske, turističke i društvene aspekte u razvoju grada. Nemamo ni filmove o drugim značajnim kulturnim i turističkim centrima u Hrvatskoj. Nema cjelovitih i dobrih ostvarenja o: Splitu, Rijeci, Zadru, Dubrovniku, Trogiru, Šibeniku, Rijeci itd.

Nemamo filma koji bi na umjetnički uspješan način prezentirao Ljetne igre u Dubrovniku i čitav niz drugih značajnih manifestacija.

Filmska dokumentacija kojoj je potrebno osigurati visok profesionalni nivo može imati polivalentnu funkciju u stvaranju potrebnih filmskih materijala raznih namjena.

Da bi se u programskom dijelu, te u fazi realizacije postiglo cjelovito informiranje, potrebno je uspostaviti i tijesnu suradnju s »Filmotekom 16«, Radio-televizijom Zagreb te filmskim proizvođačima. Vjerujem da preuzimanjem i ove brige Kinoteka Hrvatske ne bi iznevjerila svoju temeljnu funkciju, a nedostaci osmišljenog višegodišnjeg rada na filmskoj dokumentaciji i te kako su uočljivi i danas i jedino što nam često preostaje jest utvrditi koliko smo toga propustili zabilježiti filmskom kamerom.

Umjesto zaključka

Prvi koraci Kinoteke Hrvatske su pred nama. Zaista nam je trebalo neshvatljivo dugo vremena da konačno pokrenemo rad ove institucije. Da smo to učinili mnogo godina ranije, ne bi bili uništeni mnogi filmski materijali. Odmah poslije rata ne bi se filmska vrpca prodavala ni za što. Bio bi stvoren drukčiji odnos prema filmskom djelu. Svijest, to opet ponavljam, o filmu kao dijelu kulturne baštine bio bi duboko usađen barem u onima što se bave filmom, od njega žive. Filmsko djelo svjedoči o kulturnom nivou jednog naroda, jednog podneblja u određenom povijesnom trenutku. Ono najrječitije od svih umjetnosti govori i

o načinu života, o običajima, obiteljskom životu, ponašanju, modi, ukusu, glazbi, društvenim, socijalnim, političkim preokupacijama.

Na žalost pristup filmskoj vrpici kroz kilograme isuviše je nazočan, zabetoniran i u ljudi koji film proizvode, koji ga uvoze i prikazuju. Pored ovih poteškoća valja očekivati, osim načelne podrške, izravnu pomoć ne samo od samoupravnih interesnih zajednica kinematografije i kulture već i radnih organizacija, filmskih radnika, kulturnih i javnih radnika u Hrvatskoj.

Bez te pomoći nemoguće je zamisliti nadilaženje početnih poteškoća. Krivo je očekivati da mali broj ljudi koji će raditi na tom odgovornom zadatku riješe ono što smo trebali učiniti pred trideset pa i više godina. Nije potrebno posebno naglašavati što su filmski arhivi i kinoteke značile u razvoju pojedinih nacionalnih kinematografija, u pojavi novih pravaca u povijesti filma, novih autorskih ličnosti i usmjerenja.

Kinoteci možemo zahvaliti i pojavu autorskog pravca u našoj kinematografiji šezdesetih godina, što je rezultiralo stvaranjem niza izuzetnih ostvarenja u čitavoj jugoslavenskoj kinematografiji. Kinoteka Hrvatske trebala bi zajedno s »Filotekom 16«, Akademijom za kazališnu i filmsku umjetnost, Kino-savezom SR Hrvatske, Filozofskim fakultetom i centrima za kulturu biti onom snažnom jezgrom koja će zračiti novim impulsima koji će pridonositi drukčijim odnosima unutar filmske djelatnosti u našoj republici.

U ovom trenutku taj dio kinematografske djelatnosti nalazi se potpuno izvan tokova samoupravne transformacije u kinematografiji. Točnije, ono nema nikakav utjecaj na zbivanja u kinematografiji. U srednim odnosima unutar kinematografije ta jezgra trebala bi biti »umom« kinematografije. Kad to kažem mislim na nivo mišljenja o filmu a ne na nivo vlasti ili pak financijske moći. Priznavanje važnosti i tom dijelu kinematografske djelatnosti od strane društva pripomoglo bi unošenju ravnoteže unutar potpuno neuravnoteženih interesa unutar kinematografije u našoj republici. Prisililo bi to i nosioce tzv. »vlasti« i nosioce financijske moći za drukčiju argumentaciju i drukčiji odnos prema domaćem filmu i filmskom stvaralaštvu u cjelini.

Vrela:

Zakon o kinematografiji, Narodne novine — Službeni list SR Hrvatske, broj 29, god. XXXII, 5. srpnja 1976.

Jacek Fuksiewicz, Polish cinema, Warszawa, 1973.

France Brenk, Nacrt povijesti jugoslavenskog filma, (izašlo kao dodatak knjizi Georgesada Sadoula, Povijest filmske umjetnosti, Zagreb 1962.

Ivo Škrabalo, Povijest hrvatskog filma (1896 — 1941) Forum broj 7-8, juli-august 1979.

dr Petar Volk, Svedočenje (hronika jugoslovenskog filma 1896—1945), Beograd 1973.

Ivan Nemanič, Zbirke filmov v Arhivu Slovenije, Arhivski vjesnik XVII—XVIII, 74-78.

Vladimir Pogačić, Filmski arhivi kod nas i u svetu, Arhivist, XV, sv. 1-2, 1965, str. 18 do 23.

J. Kos, Fotografsko, filmsko in fonografsko gradivo ter arhivi, Arhivist XXII, 1-2, 1972.

- I. Nemanič: Sprejem in znanstveno-informacijska sredstva filmskega gradiva v arhivah, *Arhivist* XXVII, 1, 1977, od str. 253-259.
- D. Filipović: Neka iskustva iz rada na sređivanju i obradi pisane, kino i fono-dokumentacije u Arhivu Predsednika Republike, *Arhivist*, 2, 1977.

SUMMARY

THE FIRST STEPS OF CINETHECA OF SR OF CROATIA AT THE CROATIAN ARCHIVE

Soon after the first cinema performances in Paris in 1895. the view came up that the film tape could be treated as archival material. This view was first taken by the Polish Boleslav Matušeovski in 1898.

In our country, however, the awareness of the need for appreciation and preservation of the film material comes up only after 1945. Thus, the Yugoslav Cinetheca in Belgrade was established in 1949. This paper deals especially with the situation in the SR of Croatia, which has a long tradition in various filming activities. Thus, first films in this Republic were made in 1903. (Noworyta), the first cinema performance was held in Zagreb on 8th October 1896 and the first standing cinema houses were opened in Zagreb and Pula in 1906. This was very early, considering that the first standing cinema houses were opened in Zagreb and Pula in 1906. This was very early, considering that the first standing cinema houses in USA appeared in 1905.

After several attempts, the special conditions for the foundation of the Cinetheca were created only in 1976. with the Law of Cinematography and all was realised in 1979. at the Croatian Archive.

Discussing this specific situation, it accounts of the efforts necessary in creating organisational, technical conditions for providing the catalogue of the own film materials from the beginnings of the film until today, since a complete reasearch of this kind has not been done so far.

There is a conceptional problem, too: what to preserve in the film archive regarding the specific features of this activity in SR of Croatia.

The role pf the Croatian cinetheca has been discussed in connection with the existing institutions and with the fact that there is no institute for film that would enable systematic research, which forces the Cinetheca of Croatia to open the possibilities of the scientific research within its own scope.

The problem of the standards of film presentation, of the spectator's culture level, and the need for the Croatian Cinetheca to help various actions in the field of propagating film culture and education of new cadres.

The Cinetheca of Croatia, the view has been brought up, will have to take care of the film documentation, to be equipped professionally and with sufficient statt for the need of the SR of Croatia, which would be of an unestimable value for the lasting registration of the individual cultural and public servants, cultural monuments and various other aspects of the contemporary life.